

A FIATALOK KÉPE A NEMZETKÖZI VÁNDORLÁSRÓL ÉS LEHETŐSÉGEKRŐL

KOUDELA PÁL¹

Összefoglalás:

Az elmúlt években jelentősen megnőtt a kivándorlás, különösen az EU országokba. Ugyancsak megnőtt a kivándorlási hajlandóság, főként az iskolások, fiatalok és a magasan kvalifikáltak között. A hagyományos, és modern magyarázatok mellett olyan szubjektív tényezők válhatnak fontossá, melyek kvázi kísérleti vizsgálatát végeztem el. A kutatásban a vándorlással, külföldi munkavállalással kapcsolatos félelmeket, bizonytalanságot, tájékozatlanságot, illetve ennek változása nyomán a migráció további növekedését feltételeztem.

Kulcsszavak:

migráció, demográfia, nemzetközi vándorlás.

Summary:

In recent years emigration from Hungary – especially to EU countries – has greatly increased. Intentions to emigrate also increased mostly among students, youth and highly qualified people. Subjective elements – not neglecting traditional and modern interpretation – can become important, and I made a quasi-experimental inquire of these. I presumed fears, uncertainty, ignorance connected to employment abroad and that changes in it will increase emigration.

Keywords:

migratin, demography, international migration.

Bevezetés

Mindenkinek meg van a maga tapasztalata a külföldi munkavállalással kapcsolatban. Ha nem is érinti közvetlenül, biztosan ismer valakit, de legalább járt már repülőtéri váróban, és látta az elgyötört arcokat, hallotta a panaszos, fáradt hangokat. Én legalábbis mindig erre leszek figyelmes. Ritka, hogy ne tudnám első ránézésre megkülönböztetni a turistákat a migránsoktól, munkavállalóktól. Beszél az arcuk, ha szavaikat nem is hallom mindig. Ezek azonban csak benyomások. Ismerem az ember leegyszerűsítő, ismeret nélkül is tudásra törekvő természetét. A növekvő kivándorlási számadatok mögött látni akartam azt a potenciált, ismeretet és bizalmat vagy éppen bizalmatlanságot, ami az elkövetkező években mozgatja majd a vándorlókat.

És éppen a szakmai ismeret, a migráció növekvő mértéke, ennek gazdasági háttere volt a másik ok, ami arra figyelmeztetett, hogy redukcionizmusra vagyunk hajlamosak. Tudjuk, hogy mennyivel nagyobb a nyugati országok gazdasági teljesítménye, mennyivel nagyobb a munkaerőpiaci kereslet különösen a magasan képzett szakmákban, s így már értjük is a változás okát. Az is kézenfekvő, hogy a magasabb iskolai végzettség nagyobb tájékozottságot jelent. De vajon a nagyobb nagyot is jelent-e egyúttal? Biztos, hogy az a potenciál, ami a lehetőségek és korlátok ismeretét jelenti száz százalékos? Ez a kétség arra késztetett, hogy éppen a legérintettebb csoportot a felsőfokú végzettséget megszerzők és a munkaerőpiacon lévők vagy éppen belépőket kérdezzem meg minderről.

Korábbi kutatások és a történeti tapasztalat éppen azt mutatja, hogy a hazai kivándorlás nem csak számban, hanem jellegében és okait tekintve is alapvető változáson megy keresztül. A csatlakozást megelőzően jellemzően a kisszámú, rövidtávú, illegális munkavállalásból (mezőgazdaság, vendéglátás, operkedés) vagy ritkábban valamilyen gazdasági partnerkapcsolatra épülő munkavállalásból állt a cirkuláris és a továbbvándorlókból és a főként speciális tudásukat vagy rokoni lehetőségeiket érvényesítő kitelepülőkből állt a

¹ Főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola, pkoudela@yahoo.com.

befejezett vagy tartós kivándorlás. Napjainkban az utazás könnyebbsége és különösen 2007 óta a munkaerőpiacok nagymértékű kiszélesedése és ennek a lehetőségnek a megismerése nagymértékű legális, középtávú és sokszínű munkavállalást indukált Németországban, Ausztriában és az Egyesült Királyságban. A hagyományos német nyelvterület mellett azt látjuk, hogy Anglia és Írország, sőt Spanyolország, Finnország is egyre jelentősebb célponttá válik. Itt máris két nagyobb kérdés merül fel. A domináns angol és német nyelvtudás mellett növekszik-e más nyelvek szerepe, vagy lehetőség van-e a nem angol nyelvű országokban is ezt a nyelvet használni? A másik, hogy a növekvő külföldön töltött időszak hogyan befolyásolja a visszaköltözést? Az általános tapasztalat, hogy csökkenti arányát, s ezzel növeli a tartós letelepedés mértékét. Ezt persze nem láthatjuk előre. A rendszerváltás óta háromszorosára nőtt a külföldi munkavállalást vagy végleges letelepedést tervezők aránya hazánk felnőtt népességében.² 1993-ben csupán 5% tervezett valamilyen kivándorlást, 2001-ben 10%, és 2011-ben 15%-nak volt hasonló elképzelése. A tavalyi év (2012 március) 19%-os aránya idénre kicsit csökkent, és a 16%-ból is csupán 6% tervez tartós kitelepedést.³ A tervezett kivándorlás célországai: Ausztria, Németország, Nagy-Britannia, valamint az USA és Kanada. Különösen magas a hagyományos célországok aránya a cirkuláris migrációt tervezők elképzeléseiben. A rövidtávú munkavállalás esetén 60% tervezi az első három országba kiutazását. A társadalmi csoportok szerinti kockázati tényező is hagyományos képet mutat hazánkban: felülreprezentáltak a férfiak (22%), a fiatalabb korcsoportok (30 év alattiak 48%-a), a hátrányos helyzetűek mint pl. munkanélküliek, romák, a magasabb iskolai végzettségűek, és különösen a tanulók (56%).

A kivándorlást tervezők aránya tehát a tavalyi csúcspontokra 90%-kal nőtt a tíz évvel korábbihoz képest és majdnem négyszeresére a húsz évvel korábbihoz képest. A ténylegesen kivándorlók összehasonlítása nehezebb, hiszen nincs a Tárki adataihoz hasonlóan megbízható forrásunk. A KSH adatait – mára világosan kitűnik –, hogy nem használhatjuk, és kérdéses, hogy a húsz évvel ezelőtti állapotokat híven tükrözik-e. Németországba pl. 2010-ben is már 29 220 magyar vándorolt ki. Ugyanebben az évben 20 425 el is hagyta Németországot, ami tisztán 8 795 fő tartós kivándorlót jelent. Ezzel a negyedik legnagyobb bevándorlók lettünk abban az évben Lengyelország, Románia és Bulgária után, megelőzve a törököket.⁴ A 2000-ben kivándorló 16 900 főhöz képest a tíz évvel későbbi érték 73%-os növekedést jelent. A legjelentősebb célország esetében tehát kevésbé nőtt a kivándorlók száma mint a kivándorlást általában tervezőké. Ez azonban nem jelent semmit, hiszen éppen Németország jelentőségén csökkentett 2004-ben a csatlakozást követően az Egyesült Királyság, Írország, majd 2007-ben további országok, pl. Spanyolország munkaerőpiacának megnyitása. Még a 2011 májusi német nyitás ellenére is jelentős hatás ez a 2000-ben megfigyelhető németországi kivándorlási dominanciához képest. Ausztriába 2007-ben 4 500, míg 2008-ban már 5 200 magyar vándorolt ki, folytatva a korábbi folyamatos növekedést a 2000-ben 2 800 főhöz képest.

1. táblázat

Az EU másodlagos célországainak magyar bevándorlói (ezer fő)

Ország/Év	2008	2009	2010	2011
Belgium	-	-	835	806
Cseh Köztársaság	93	96	102	89
Dánia	429	423	432	450
Észtország	14	21	7	0
Írország	527	243	281	585

² Sik Endre: Kicsit csökkent, de továbbra is magas a migrációt tervezők aránya. http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html (2013.04.15).

³ TÁRKI Magyar Háztartás Monitor és Omnibusz adatfelvételek, 1993–2013.

⁴ Statistisches Jahrbuch. Deutschland und Internationales. 2012 Statistische Bundesamt. 40-49.

Spanyolország	1 356	1 026	918	1 125
Olaszország	1 182	1 074	922	907
Ciprus	55	-	-	-
Lettország	10	3	2	-
Litvánia	2	4	5	3
Luxemburg	119	113	132	169
Hollandia	1 669	1 909	-	-
Lengyelország	57	-	-	-
Szlovénia	80	44	79	45
Szlovákia	1 062	1 028	-	599
Finnország	312	188	167	286
Svédország	999	887	780	718

Forrás: Eurostat

4652 az egyéb EU országokba kivándorlók száma Magyarországról 2010-ben, nem számítva a kb. 1 000 fő az Egyesült Államokba évente kivándorló magyart.⁵

Az iskolások kivándorlási szándéka ugyancsak tetten érhető a benyújtott jelentkezési lapok alapján. Bár nincs rendszeres adat erről, de a megkérdezett budapesti iskolaigazgatók arról számoltak be, hogy jelentős a növekedés e téren nagyrészt a hazai felsőoktatási korlátok miatt. A rendszeresen felvételi rangsor elején szereplő Fazekas és Radnóti végzős hallgatóinak pl. 25 és 30%-a jelentkezett idén külföldi egyetemre, főiskolára. A felvételi hallgatói létszám csökkenése (2011: 141 000, 2012: 110 000, 2013: 95 000) mögött ez is szerepet játszik.⁶

A kutatás általános adatai és céljai

A tavalyi 2012-es év sok tekintetben hozott változást, és különösen a felsőoktatást érintő változásokra tekintettel kérdeztem meg 281 Nemzetközi Tanulmányok és Szociális Munkás szakos főiskolást a Kodolányi János Főiskolán. A kérdőív egy kísérlet egyszeri mérési lehetőségeként állt rendelkezésemre. Bár a megkérdezettek nagy rész 18 és 25 év közé esett, a levelező hallgatók részvétele miatt a legmagasabb életkor 58 évig terjedt.

2. táblázat

A kutatásban megkérdezett főiskolások kormegoszlása (fő)

Hiányzó adat	18–25	26–40	41–58	Összesen
2	205	57	17	281

A nemek közötti eltérés a felsőoktatás nemi arányához képest is magasabb női részvételt mutatott: 70 fiú és 211 lány válaszolt a kérdőívre. A különbség azonban nem nagy, tekintve, hogy mintánkban 75% a nő, míg a társadalomtudományi területen általában a felsőoktatásban 71%⁷.

⁵ Robila, Mihaela: International Migration in Eastern Europe: Recommendations for Programme Development. Ninth Co-ordinational Meeting on International Migration. Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, NY. 2011.

⁶ Ivanyos Judit: Több ezer diákot veszítettek a magyar egyetemek: a legjobbak mennek külföldre. http://eduline.hu/erettsegi_felveteli/2013/3/19/Egyre_tobb_diak_jelentkezik_kulfoldi_egyete_Q4SVQW 2013.03.19.

⁷ Veroszta Zsuzsanna (2007): Az egyes képzési területek hallgatóinak összevetése. Educatio, 2007/2. 3.

A lakóhely szerinti megoszlás jellemzően budapesti, lévén a Főiskola budapesti campusán kerestem meg a hallgatókat. Ugyanakkor Pest megye mellett szinte minden megyéből szerepelnek a mintában.

3. táblázat

A kutatásban megkérdezettek területi megoszlása megyénként (fő)

Hiányzó adat	2
Bács-Kiskun	6
Békés	1
Borsod-Abaúj-Zemplén	5
Budapest	151
Csongrád	1
Fejér	27
Győr-Moson-Sopron	1
Hajdú	2
Heves	2
Jász-Nagykun-Szolnok	3
Komárom-Esztergom	7
Nógrád	3
Pest	47
Somogy	3
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2
Szlovákia	2
Tolna	3
Vas	1
Veszprém	3
Zala	9

A mintában szereplő budapestiek aránya (53,7 %) messze meghaladja az országos felsőoktatási értéket, ami a társadalomtudományi képzési területen 25%, eredményeinket elsősorban a budapesti diákokra vonatkoztathatjuk. A többiek településtípusok szerinti megoszlása: 26 megyeszékhelyen, 73 városban és 31 községben lakik.

Célunk nem az volt, hogy általános képet fessünk a magyar felsőoktatásról, hanem az, hogy annak egy szeletén keresztül mutassuk be a migrációs potenciált meghatározó összetevőket. Jelesül éppen a budapesti iskolákban már tapasztalható növekvő kivándorlási kedv és az általában a migráció mögött meghúzódó ismeretek, félelmek jelentették a kutatás körvonalait, és így a minta korlátait. A leginkább növekvő migrációs szándék ebben a csoportban található, ugyanakkor a migrációt leginkább korlátozó tényezők közé már nem csak a társadalmi-gazdasági távolságokat, az anyagi korlátokat, vagy a munkavállalást, tanulást nehezítő jogi szabályokat soroljuk, hanem az elhatározást visszafogó tájékozatlanságot és félelmeket.

A családi állapot jellemzően az egyedülálló (ami nem azonos azzal, hogy nincs kapcsolata), tekintettel arra, hogy a 18-25 éves nappali tagozatos hallgatók nagy része szüleivel él, ill. kollégiumban, ugyanakkor mégis a családi kötöttség hiányát jelenti.

4. táblázat

A válaszadók megoszlása kor és családi állapot szerint

Családi állapot/korcsoport	Nem válaszolt	18–25	26–40	41–58	Összesen
Nem válaszolt	-	-	1	-	1

Házas	-	-	17	9	26
Élettárs	-	29	18	1	48
Nőtlen/hajadon	1	175	17	3	196
Elvált/özvegy	1	1	4	4	10
Összesen	2	205	57	17	281

A félelem az ismeretlentől

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a migrációs szándék változása az elmúlt két évtizedben arányos a valós migrációval. A mintavételnek megfelelően nem országos reprezentativitásra törekedtem, így nem is mondhatok semmit a teljes népesség kivándorlását vagy szándékát befolyásoló tényezőkről. Még arról sem beszélhetek, hogy a felsőoktatásban résztvevők tavaly milyen hatások alatt álltak e tekintetben. Viszont feltételeztem, hogy a jelenlegi migrációs változásokat nem csupán a környezeti (jogi, gazdasági, anyagi) korlátok irányítják, hanem olyan társadalmi összetevők is, mint az ismeret hiánya és az ismeretlentől való félelem. Éppen ezért a kérdőívet egy kvázi kísérletként szerkesztettem meg. Az első kérdés szabad asszociációként nyitott kérdéssel az első eszébe jutó szót kérdezi a migrációról, majd ezt követik a migrációs tapasztalatra és szándékra vonatkozó kérdések. Ezek között a feltételezett migrációs szándékot mérő skála jellegű érték jelenti azt a szintet, ami a csoport vagyis a válaszadók tényleges kivándorlási hajlandósága. Ezekkel, és a következő kérdésekkel kiépítünk egy diszpozíciót, a migrációs kérdésekkel való foglalkozás fontosságát. A kérdőív végén ugyanakkor több olyan kérdés is szerepelt, ami az EU országokra vonatkozó ismeretekre, illetve olyan munkaerőpiaci jelenségekre utal, amik eldöntése kevéssé várható objektív vagy tapasztalati úton a résztvevőktől. A befolyásolás tehát a migrációhoz kötődő sémák, érzések, előítéletek, sztereotípiák hatását jelenti, és ezt méri a kérdőív végi kérdések. Így elsőként a 17. kérdés:

„17. Tippelje meg, mennyibe kerül a legolcsóbb repülőjegy (legolcsóbb időszak, napszak, társaság) Budapestről Londonba és vissza! (Húzza alá a legközelebbinek gondolt értéket!)

1. 10 000 Ft.
2. 25 000 Ft.
3. 50 000 Ft.
4. 75 000 Ft.
5. 100 000 Ft. vagy több”

A kérdés azok számára, akik rendszeresen utaznak Londonba lehet, hogy könnyű, habár a magam részéről minden évben repülök, mégis bizonytalan vagyok, újra megnézem most is, a kérdőív készítésekor, a lekérdezéskor, stb., hogy pontosan tudjam az árakat. A kérdés tehát az anyagi korlátokhoz kapcsolódó félelmeket firtatja. Ha magas értéket jelöl valaki, akkor vélhetőleg nemcsak az anyagi korlátokkal kell számolnia, hanem azzal is, hogy félni fog, hogy nem telik rá. A Vihar egy pohár borban c. Columbo epizódban mondja Carsini, hogy: „Ha megkérdezi egy étterem áráiról, hogy vajon megengedheti-e magának, akkor valószínűleg nem”. A magas értékek tehát nem a ténylegesen hiányzó erőforrásokat jelentik, hanem azt a félelmet, ami visszatartja az embereket attól, hogy megvegyenek valamit, ebben az esetben egy repülőjegyet. 2003 óta repülnek olcsó jegyárakkal gépek Budapestről, mégis az emberek – még a fiatalok – fejében is az exkluzivitás kapcsolódik hozzá. Legalábbis erre gondoltam, amikor a kérdést kitaláltam. Hozzá kell tennem, hogy a kérdés nem tartalmaz időszakot, napszakot, és csomagköltséget. Jelen körülmények, (és a

tavalyiak – 2012) között a Ryanair a legolcsóbb, és így egy jegyet oda-vissza valamivel 10 000 forint alatt is meg lehet vásárolni. A tavalyi évben

5. táblázat

A válaszok megoszlása a 17. kérdésre

Nincs válasz/Nem tudja	1 10 000 Ft.	2 25 000 Ft.	3 50 000 Ft.	4 75 000 Ft.	5 100 000 Ft. vagy több	Összesen
1	55	137	53	26	9	281

Ha úgy tetszik, akkor a „helyes válasz” az egyes lett volna, amit csak 55-en jelöltek meg. A legtöbben egy olyan értéket jelöltek, ami a valósághoz közel áll, de még a többi társaság jegyárait is felülmúlja. Az EasyJetnél és a Wizzairnél valamivel magasabbak az árak, de nem kiemelt időszakban még az átlagos esti vagy reggeli jegy sem több 20-25 000 Ft.-nál. A legolcsóbb tavalyi jegyek pedig itt is alacsonyabbak voltak. A válaszadók 31%-a pedig a Malév csődje utáni helyzettel jelentősen eltérő, magasabb értéket jelölt be. A válaszok 80%-a tehát az ismeretek hiányáról, a 31%-a pedig olyan társításról számol be, ami visszatartó erő is lehet. Ha skálaként fogjuk fel, akkor 2,275 az átlagértéke, az 1-től 5-ig terjedő skálán, ami talán szemléletesebben is mutatja, bár aligha megfelelő – és nem is állt szándékomban – skálának a kérdés.

A következő kérdés azt feltételezi, hogy főiskolások, különösen olyan főiskolások, akik tanultak EU ismereteket, tudják, hogy hol lehet 2012-ben szabadon munkát vállalni. Azt is feltételezhetjük, hogy a 2011. májusi német nyitás elég nagy hír volt, hogy még a 18 évesek is emlékezhetnek rá egy évvel később. A 10 felsorolt országból tehát mind a 10-et alá kellett volna húzniuk.

18. Mely EU országokban lehet szabadon munkát vállalni az alábbiak közül? (Húzza alá a megfelelőket, akárhányat aláhúzhat!)

1. Egyesült Királyság
2. Spanyolország
3. Finnország
4. Portugália
5. Olaszország
6. Németország
7. Svédország
8. Írország
9. Franciaország
10. Ausztria

A kérdésre kapott válaszok nem erről tanúskodnak. Hozzá kell még azt is számítani, hogy a környezet: főiskolai előadóterem, én a tanár vagyok, és a kérdőívet úgy töltik ki mint egy tesztet – még akkor is, ha megmondtam, hogy nem az, és nevet sem írtak rá – azt a hatást erősíti, hogy félnek rossz választ megjelölni. (Habár a tesztjelleg mellett ilyen utalás esetleges pontlevonásra lenne.) Nem várható tehát magabiztosság a feltételek miatt, de várható-e akkor, amikor valaki úgy dönt, hogy külföldön vállal munkát vagy tanul tovább?

6. táblázat

A szabad munkavállalásra vonatkozó kérdésre adott válaszok megoszlása

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Összesen
5	6	24	29	55	49	33	31	18	14	17	281

A nulla aláhúzást tekinthetjük „válaszmeztagadásnak/nem tudom”-nak, de ebben az esetben is a bizonytalanságról árulkodik. Minden más válasz esetén az ismeret hiányának mértékét, ill. a bizonytalanság, félelem mértékét méri a skála. 5,3 a válaszok átlaga a nullát aláhúzóknél és 5,2 velük együtt. A tökéletes és magabiztos tudás esetén az érték 10 lenne. A leggyakrabban előforduló érték a 4-es, vagyis, hogy négy országot húztak alá, és 20 fölött jelöltek a 2-7 országot. Mindössze 6% volt teljesen biztos a dolgában. Azt lehet mondani, hogy egy ilyen válaszból egyértelműen látszik, hogy a migrációhoz vagy a külföldi munkavállaláshoz kapcsolódó félelmek milyen erősek.

A válaszadók 67%-ának volt vagy van állandó (egy hónapnál hosszabb) foglalkozása. Ez nem meglepő a nappali tagozatosok között sem, általában nehezen tudják finanszírozni egyébként a tanulásukat. 39%-uk a kérdés idejében is dolgozott (nem számítottak bele a hétvégi és a rendszeres alkalmi munkák). A többség tehát rendelkezik munkaerőpiaci tapasztalattal. 84%-uk azonban még nem dolgozott külföldön. A külföldi munkaerőpiaci tapasztalatokkal rendelkezők 60%-a a 18-25 éves korcsoportba esik, ez összesen 27 fiatal jelent.

7. táblázat

A szabad munkavállalásra vonatkozó kérdésre adott válaszok megoszlása a külföldi munka tapasztalattal rendelkezők között

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Összesen
-	-	3	2	9	8	3	7	9	1	3	45

A külföldi munkavállalás úgy tűnik, nem befolyásolja alapvetően az ismerethiányt. Persze lehet, hogy aki Németországban dolgozott, nem tudja, hogy lehet-e másutt munkát vállalni, de nem is érdekli, és nem korlátozza abban, hogy akárhányszor kimenjen újra Németországba dolgozni vagy akár ki is települjön. Mégis azt gondolom, hogy az ismeretek hiánya korlátozza a választási lehetőséget, így azt is, hogy elmegy-e valaki vagy sem. Ha nem tudunk róla, akkor nem is akarhatjuk, ha viszont tudunk róla, még akkor is dönthetünk mellette, ha igazából nem ez a legjobb választás számunkra. Valahogy úgy, mint a reklámhatás a termékek megvásárlásánál. A megléte sokszor fontosabb a reklám jellegénél.

A következő kérdés arra vonatkozott, lehet-e Spanyolországban színvonalas munkát vállalni spanyol nyelvtudás nélkül? Nem adtam lehetőséget a „nem tudom”-nak, hiszen nem a valós tudás – ilyen nem is valószínű – volt a kérdésben, hanem a bizonytalanság, félelem. Egyébként természetesen lehet. Habár nem Spanyolország a legtipikusabb angol nyelvű ország – skandináv országok pl. sokkal inkább –, de éppen a felsőfokú végzettségűek, gazdasági, diplomáciai területen tipikusan gyakran angol nyelven dolgoznak kinn.

A válaszolók 61%-a nemmel válaszolt, nekem szerint a fiuknál ez az arány csak 50%. A munkahelyi tapasztalat hiánya valamivel csökkenti 58%-ra a nemmel válaszolók arányát, A külföldi munka tovább csökkenti 55%-ra ezt az arányt, de lényegében még mindig elég magas. A tény, hogy általában sokkal könnyebb munkát vállalni egy országban a saját nyelv ismeretében – az Egyesült Királyságban gyakorlatilag nem is lehet nélküle – nem biztos, hogy változtat ezen a megoszláson. A média tele van ezzel az információval, és nyilván azok is tudhatják, akik már megszerezték élőben. Ugyanakkor mindkét formában lehet tudni az ellenkezőjét is. Nem véletlen az sem, hogy nem a német vagy angol nyelvre kérdeztem, mert

feltételeztem, hogy ezeket egyébként is ismerik a hallgatók, míg spanyolul feltehetően csak kisebb részük ért. Ez önmagában még nem kizáró ok, de mégis befolyásolja a válaszokat, tekintettel az esetleges speciális tájékozódásra, ill. a magabiztosságra a nyelv ismerete miatt. Mondhatnánk úgy is, hogy ha valaki jártas, otthonos egy területen, akkor a korlátokat sem érzi olyan szorosnak. Én viszont éppen az ismeretlentől való félelemre voltam kíváncsi, amit ebben a kérdésben meg is kaptam.

A migrációs hajlandóság és a rejtett potenciál

A lehetséges jövőbeni kivándorlásra kifejezetten skála jellegű kérdést tettem fel: „*Mekkora esélyét látja annak, hogy az elkövetkező néhány évben tartósan külföldön dolgozzon (pl. a Főiskola befejezése után)?*” 1-5-ig lehetett válaszolni, Likert jelleggel, 1=egyáltalán nem, 5=biztosan fog. Persze a középre húzás általános jelleggel itt is érvényesült, 3-ast adott 37%. Az átlag 3,09, és 33% esik fölé és 30% alá. A migrációs valószínűségekre szinte teljesen kiegyenlített választ kapunk: majdnem fele-fele, aki esélyesnek tartja, ill. nem tartja, hogy külföldön dolgozzon. A TÁRKI felmérésében 56% szerepel a tanulók, és 48% a 30 év alattiak esetében. Elmondhatjuk, hogy ezek az arányok nagyjából itt is helytállóak (az 1-2 és a 4-5 válaszok egymáshoz viszonyításában), lévén nem középiskolások, de 30 év alattiak nagyrészt. A 18-25 éves korcsoportban 24% a nem valószínű, és 40% a valószínű migránsok aránya, ami tehát valamivel magasabb, mint a teljes mintában (33%). Ez az egymáshoz viszonyított arány már 37,5% és 62,5%, tehát felette van az iskolások országos átlagának (56%). Nem változtat ugyanakkor lényegesen a megszerzett külföldi tapasztalat, így 58% tartja valószínűnek további kinti munkavállalását. Elfogadható problémának, hogy a kérdésben összekeveredik a cirkuláris és az állandó kivándorlás, különösen a tartósan kifejezés használatával. Ugyanakkor nem a tényleges tervekre vonatkozott a kérdés, hanem a kiutazással, környezet-munkahelyváltással kapcsolatos általános elképzelésekre, mint ahogy egy középiskolástól sem várható, hogy bármilyen konkrét terve legyen, és általában a migrációs tapasztalat is az, hogy a cirkuláris és a letelepedési szándékú kivándorlás összefügg. Ugyancsak jellemző, hogy a munkavállalást tervezők között általános a visszaköltözési szándék. Ez a jellemzője a cirkuláris migrációnak már a tervezők között is egyértelműen fontos elem. 73% válaszol igennel az erre vonatkozó kérdésre, jellemző módon a teljes minta 22% válaszolta a visszaköltözésre az igent azok közül, akik nem is terveznek külföldi munkát. Erre lehet strukturális válasz, mivel nem hagytam lehetőséget a válaszmegtagadásra, ezzel kényszerítve a választást, maguktól csak hárman ugrották át a kérdést. Logikus hozzáállást takar, hogy, ha egyszer nem akarok emigrálni, akkor visszaköltözni meg igen, de 6% az esélyt sem adók közül azt válaszolta, hogy nem költözne vissza, ami viszont elgondolkodtató.

Szűkebb érdeklődésre vonatkozik a megkérdezettek helyzete miatt a következő kérdéscsoport. 6% tanult már külföldön, akik többsége 25 év alatti. Az alacsony szám nem meglepő, lévén első éves hallgatók. 38% tervezi a külföldi tanulmányokat, ami nem kiemelkedően magas szám, a következő év tapasztalatai szerint a válaszból való lemorzsolódást, és a két éves hátralévő tanulmányi időt figyelembe véve megfelelő számú hallgató valóban el is ment Erasmus ösztöndíjjal külföldre a második szemeszterben. A külföldi tanulmányutat nem tervezők 33%-a tartja biztosnak, hogy külföldön munkát vállaljon, és 67%-a biztosan nem. Ugyanakkor a külföldi tanulmányutat tervezők csupán 17% látja biztosnak, hogy nem fog más országban dolgozni, míg 75%-a biztosnak érzi külföldi munkavállalását.

8. táblázat

A tanulmányút tervének hatása a külföldi munkavállalás esélyére (%)

	tervez tanulmányutat	nem tervez tanulmányutat
nem látja esélyét a külföldi munkavállalásnak	17	67
nagy esélyét látja a külföldi munkavállalásnak	75	33
összesen	100	100

A tanulmányút tehát nagy befolyással van a munkavállalásra. A tanulmányutat nem tervezők között jóval kisebb a munkavállalásnak esélyt sem adók (17%) aránya, mint a nem tervezők között (67%), míg a tanulmányutat tervezők ill. a tanulmányi út terve egyértelműen hatással van a munkavállalási esélyekre, hiszen a tervezők 75%-a kinn is szeretne dolgozni, szemben a nem tervezők 33%-os arányával. Megjegyzendő azonban, hogy a 33% még így is magas arány.

9. táblázat.

A munkavállalás esélyének hatása a külföldi tanulmányútra (%)

	nem látja esélyét a külföldi munkavállalásnak	nagy esélyét látja a külföldi munkavállalásnak
tervez tanulmányutat	15	63
nem tervez tanulmányutat	85	37
összesen	100	100

A hatások vizsgálatában a fordított összefüggésrendszer is szépen mutatja, hogy a külföldi munkavállalás elkülönül (37%) a tanulmányúttól, vagy is a munkavállalás mindenképpen magasabb tanulmányút nélkül is.

A nyelvtudás és a célország

A mögöttes tényezők között az egyik legérdekesebb a nyelvtudás. Hazánkban egyre inkább az angol válik dominánssá, míg a német szerepe csökken, ami hosszú távon mindenképpen a németországi kivándorlást is befolyásolja.

10. táblázat

Nyelvtudás Magyarországon

	1990	2001	2011
Angol	228 956	941 139	1 356 307
Német	416 215	957 289	923 423

Forrás: Népszámlálások

A húsz évvel ezelőtti német dominanciát egyértelműen az angol veszi át. Ugyanakkor azt is fontos látni, hogy három és félszer annyian beszélnek a két nyelv valamelyikét, mint 1990-ben. A kísérletben résztvevők 71%-a angolt jelölte be használható nyelvtudásként. Mivel arra voltam kíváncsi, hogy melyik nyelvet tartják a legfontosabbnak, nem adtam táblázatot, hanem nyitott kérdésként egy nyelvet hagytam válaszlehetőségnek, ahol ennek ellenére többet írtak be, az elsőt vettem válasznak. Feltételeztem ugyanis, hogy az elsőként

beírt nyelv lesz az, amelyiket a legmagabiztosabbnak tekint, és így az ilyen nyelvtudás lesz a legnagyobb hatással a migráció céljának megválasztására. 15% beszéli, tarja legjobb nyelvtudásának a németet. A 2011. évi népszámlálásban, a 15-39 éves korcsoportban az angol előnye 1,85-szoros a némettel szemben, ami az 1,47-szeres különbséghez képest a teljes népességben magasabb arány. A közel ötszörös angol fölény tehát a kiindulópontunk, hiszen még a budapesti 15-39 éves korcsoportban is csak 2,6-szoros az angol előnye a teljes népességben a népszámlálás adatai szerint. Mindössze 10% nem jelölt meg semmit, amit úgy értelmeztem, hogy nem beszél használható szinten semmilyen nyelvet. Ehhez képest 29 különböző célpontot, lehetséges országot jelöltek meg, és mindössze 46%-ban olyat, ahol az angol a hivatalos nyelv. Olaszországot pl. tízen jelölték meg, egyikük sem tud olaszul, az egyetlen olaszul beszélő Svájcba menne. Ugyancsak érdekes a Németország német nyelv összefüggése. Németországba 24-en mennének, de csak 13 beszél németül elsőként, bár ebben lehet, hogy a több-nyelvi kérdés segített volna. A valahova egyáltalán menni akarók (65% ennél a kérdésnél) 25%-a menne Angliába. Ez a legmagasabb arány, bár köztük is van, aki nem beszél angolul, de csak kevesen. Ugyancsak érdekes, hogy 13% az USA-ba akarna menni – ugyanannyian, mint Németországba –, bár ez egybeesik a Tárki megfigyelésével, miszerint a mentális térképen nagyobb Amerika szerepe, mint a valóságban. Külön kiemelném, hogy az a nyolc résztvevő, akik Spanyolországot jelölték meg lehetséges célországként, egyike sem tud spanyolul, sőt hatan azt válaszolták, hogy nem lehet Spanyolországban a nyelvismeret nélkül színvonalas munkát találni, és egyik sem válaszolta, hogy nincs esélye a külföldi munkavállalásának. Vajon ha nem tudnak spanyolul, és azt gondolják, hogy nem találhatnának így munkát, akkor mégis hogyan akarnak ott dolgozni? Feltehető ugyan, hogy később majd megtanulnak spanyolul, vagyis ezt tervezik, s bár ezt nem kérdeztem, szinte biztos, hogy ilyen rövid kérdőívben akkor is ezt válaszolták volna, akár így van, akár nem. Én azonban sokkal valószínűbbnek tartom, hogy valami más játszik közre, még a közvetlenül megelőző kérdésben is csak egy jelölte közülük legfontosabb kivándorlást befolyásoló oknak az időjárást. A sokféle ország, az ilyen anomáliák, az USA történetileg is jelentős szimbolikus jelentősége mind azt mutatja, hogy a kivándorlás, külföldi munkavállalás az itthon tanulók körében nem feltétlenül kapcsolódik objektív kritériumokhoz (pl. megfelelő nyelvismeret, munkavállalási engedély, reális munkaerőpiaci lehetőség stb.). Az ilyen válasz sokkal inkább valamiféle vágyálom, a fantázia eredménye, ködös elképzelés.

Összegzés

A 15-39 éves népesség 31%-a beszél angolul Magyarországon. A migráció ugyan jelentős mértékben nőtt éppen az elmúlt néhány évben, és ugyancsak nőttek a migrációs szándékok is. A magasan képzett fiatalok, mint leginkább érintett csoport, nagyrészt ködös elképzelésekkel rendelkezik, nem ismeri a lehetőségeket, és fél a migráció számtalan aspektusától. Az ismeretek egyre könnyebben elérhetőek, sőt egyre inkább válnak általánossá. A tudás nemcsak bővíti majd az elérhető lehetőségeket, hanem a bizonytalanságot, félelmet is eloszlatja. A gazdasági és adminisztratív helyzet alapvető változása nélkül az ilyen potenciálok felszabadulása további migrációfokozó hatást jelent. Azok a fiatalok, akik nem tudják, hogy hol lehet munkát találni, hogy mire van mindehhez szükségük hamarosan nemcsak konkrét ismeretek birtokába jutnak, hanem az egész tevékenységet sokkal könnyebbnek, mindennaposnak érzik majd. A külföldi tanulmányút különösen nagymértékben fokozza ezt általánosan megszerzett pozitív tapasztalatokkal erősítve a

kivándorlást. Korábbi tapasztalatok szerint az informális ismeretátadás szerepe ebben kiemelt jelentőségű.⁸

Irodalomjegyzék

Iványos Judit: Több ezer diákot veszítettek a magyar egyetemek: a legjobbak mennek külföldre.

http://eduline.hu/erettsegi_felveteli/2013/3/19/Egyre_tobb_diak_jelentkezik_kulfoldi_egyete_Q4SVQW 2013.03.19.

Koudela Pál: A nemzetközi vándorlás motívumai. In: A 21. század kihívásai és Magyarország jövőképe. Beszeri Béla (szerk.), Komárom-Veszprém, MTA VEAB, 2011. 143–152.

Robila, Mihaela: International Migration in Eastern Europe: Recommendations for Programme Development. Ninth Coordinational Meeting on International Migration. Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, NY. 2011.

Sík Endre: Kicsit csökkent, de továbbra is magas a migrációt tervezők aránya.

http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html (2013.04.15).

Statistisches Jahrbuch. Deutschland und Internationales. 2012 Statistische Bundesamt. 40–49.

TÁRKI Magyar Háztartás Monitor és Omnibusz adatfelvételek, 1993–2013

Veroszta Zsuzsanna: Az egyes képzési területek hallgatóinak összevetése. *Educatio*, 2007/2.

3.

⁸ Koudela, Pál: A nemzetközi vándorlás motívumai. In: A 21. század kihívásai és Magyarország jövőképe. Beszeri Béla (szerk.), Komárom-Veszprém, MTA VEAB, 2011. 143–152.